

**CONECTORII SINTACTICI
ÎN VERSIUNILE ROMÂNEȘTI
NEOTESTAMENTARE**

ANIȘOARA GEORGIANA BLÎNDU BADEA

**CONECTORII SINTACTICI
ÎN VERSIUNILE ROMÂNEȘTI
NEOTESTAMENTARE**

**EDITURA UNIVERSITARĂ
București**

Colecția FILOLOGIE

Referenți științifici: Prof. univ. dr. Alexandru GAFTON, Universitatea „Al. I. Cuza” Iași
Prof. univ. dr. Ștefan GĂITĂNARU, Universitatea din Pitești
Conf. univ. dr. Cosmin CĂPRIOARĂ, Universitatea „Ovidius” Constanța

Redactor: Gheorghe Iovan
Tehnoredactor: Ameluța Vișan
Coperta: Monica Balaban

Editură recunoscută de Consiliul Național al Cercetării Științifice (C.N.C.S.) și inclusă de Consiliul Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (C.N.A.T.D.C.U.) în categoria editurilor de prestigiu recunoscut.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

BLÎNDU BADEA, ANIȘOARA GEORGIANA

Conectorii sintactici în versiunile românești neotestamentare /

Anișoara Georgiana Blîndu Badea. - București : Editura Universitară, 2021

ISBN 978-606-28-1349-9

811.135.1

DOI: (Digital Object Identifier): 10.5682/9786062813499

© Toate drepturile asupra acestei lucrări sunt rezervate, nicio parte din această lucrare nu poate fi copiată fără acordul Editurii Universitare

Copyright © 2021
Editura Universitară
Editor: Vasile Muscalu
B-dul. N. Bălcescu nr. 27-33, Sector 1, București
Tel.: 021.315.32.47
www.editurauniversitara.ro
e-mail: redactia@editurauniversitara.ro

Distribuție: tel.: 021.315.32.47 / 0745 200 718/ 0745 200 357
comenzi@editurauniversitara.ro
www.editurauniversitara.ro

CUPRINS

PREFAȚĂ (P. Gh. Bârlea) / 9

SIGLE ȘI ABREVIERI / 13

INTRODUCERE / 17

1. Argument / 17
2. Stadiul cercetărilor / 20
3. Materialul de lucru / 21
4. Metodele de lucru / 22
5. Precizări terminologice / 24

CAPITOLUL I

EDIȚII MODERNE ALE *BIBLIEI ÎN LIMBA ROMÂNĂ* / 26

- 1.1. *Monumenta Linguae Dacoromanorum (MLD)* / 26
- 1.2. *Biblia 1688* – o nouă ediție academică / 33
- 1.3. Ediții uzuale vs ediții de autor / 38
- 1.4. Concluzii cu privire la edițiile românești ale Bibliei / 49

CAPITOLUL AL II-LEA

SISTEMUL CONECTORILOR SINTACTICI

ÎN GRAMATICILE MODERNE ALE LIMBII ROMÂNE / 51

- 2.1. Perspectiva sincronică / 51
 - 2.1.1. Viziunea teoretică / 51
 - 2.1.2. Evoluția unei definiții / 52
 - 2.1.3. Structura internă a conectorilor, evoluția și topica / 55
 - 2.1.4. Inventarul și descrierea sintactico-semantică a conectorilor din limba română / 57
 - 2.1.5. Concluzii cu privire la locul conectorilor sintactici în gramaticile moderne / 82
- 2.2. Perspectiva diacronică / 83
 - 2.2.1. Între gramatici și istorii ale limbii române / 83
 - 2.2.2. Evoluția sistemului conectorilor sintactici în româna veche / 86
 - 2.2.3. Concluzii cu privire la evoluția istorică a structurilor de tip conjuncțional / 98

CAPITOLUL AL III-LEA
CONECTORII LOGICO-SINTACTICI ÎN VERSIUNILE
NEOTESTAMENTARE ROMÂNEȘTI / 100

- 3.1. Joncțiune și juxtapunere / 100
- 3.2. Structuri paratactice / 101
- 3.3. Conectorii coordonării sintactice / 103
 - 3.3.1. Coordonarea copulativă / 103
 - 3.3.2. Coordonarea adversativă / 107
 - 3.3.3. Coordonarea disjunctivă / 111
 - 3.3.4. Coordonarea concluzivă / 113
 - 3.3.5. Structuri corelative la nivelul coordonării / 116
 - 3.3.6. Concluzii cu privire la conectorii pentru coordonarea sintactică / 116
- 3.4. Conectorii subordonării sintactice / 117
 - 3.4.1. Subordonarea necircumstanțială / 118
 - 3.4.1.1. Subiectiva / 118
 - 3.4.1.2. Predicativa / 120
 - 3.4.1.3. Atributiva / 121
 - 3.4.1.4. Completiva directă / 123
 - 3.4.1.5. Completiva indirectă / 125
 - 3.4.1.6. Subordonata de agent / 129
 - 3.4.2. Subordonarea circumstanțială / 130
 - 3.4.2.1. Circumstanțiala de loc / 131
 - 3.4.2.2. Circumstanțiala de timp / 132
 - 3.4.2.3. Circumstanțiala de mod / 135
 - 3.4.2.4. Circumstanțiala condițională / 136
 - 3.4.2.5. Circumstanțiala cauzală / 138
 - 3.4.2.6. Circumstanțiala finală / 139
 - 3.4.2.7. Circumstanțiala concesivă / 141
 - 3.4.2.8. Circumstanțială consecutivă / 142
 - 3.4.2.9. Circumstanțialele de relație, sociative, instrumentale, de opoziție ș.a. / 143
 - 3.4.3. Concluzii cu privire la conectorii pentru subordonarea sintactică / 143

CAPITOLUL AL IV-LEA
CONECTORII TRANSFRASITICI
ÎN VERSIUNILE ROMÂNEȘTI NEOTESTAMENTARE / 145

- 4.1. Problematika conectorilor pragmatico-discursivi în analiza traducerilor biblice. Cazul *Evangheliilor* / 145
- 4.2. Particularități istorico-sociale ale redactării *Evangheliilor* / 146

- 4.3. Conectorii transfrastici în textele evanghelice / 148
 - 4.3.1. Specificul conectorilor pragmatici / 148
 - 4.3.2. Corpusul de exemple și inventarul de conectori pragmatici în originalul elin / 150
 - 4.3.3. Corespondenții latini ai conectorilor transfrastici neotestamentari / 155
 - 4.3.4. Conectorii transfrastici în versiunile evanghelice românești / 157
 - 4.3.5. Analiza contrastiv-tipologică și diacronică a structurilor conjuncționale transfrastice / 159
- 4.4. Concluzii cu privire la conectorii transfrastici în versiunile neotestamentare românești / 171

CONCLUZII / 172

BIBLIOGRAFIE / 177

PREFAȚĂ

Lucrarea semnată de Anișoara Georgiana BLÎNDU, căsătorită BADEA, are ca *obiectiv principal* studiul evoluției limbii române literare de-a lungul secolelor al XVII-lea – al XX-lea, dintr-o perspectivă specifică, aceea a conectorilor logico-sintactici și discursiv-pragmatici. „Martorul” acestei evoluții este textul biblic, mai precis, textul celor patru „Evanghelii” din cuprinsul *Noului Testament*, în versiunile românești realizate de-a lungul ultimelor patru veacuri de cultură scrisă românească. Se înțelege din această selecție că traduceriile textelor sacre creștine sunt considerate reprezentative pentru limba română îngrijită din epoca fiecărei versiuni: fiecare nouă tălmăcire din NT valorifică posibilitățile limbii primitoare din etapa respectivă de evoluție, pe de o parte, și contribuie la rafinarea mijloacelor de comunicare verbală scrisă, pe de altă parte.

Practic, *corpusul de texte* luat în considerare este format din șapte versiuni „mari” (adică, integrale, pe cât posibil) ale *Tetraevanghelului*; *Noul Testament de la Bălgrad* (1648); *Biblia de la București* (1688); *Biblia de la Blaj* (1795); *Biblia de la Buzău* (1854), *Biblia Cornilescu* (1924), *Biblia în uz* (1914/1934/1982), *Biblia diortosită de Valeriu Anania* (2001). La acestea se adaugă, pentru analiza punctuală a unor aspecte gramaticale sau lexico-semantică, trimerile la alte ediții, cum ar fi *Biblia de la Sibiu* (1856-1858), texte din traduceriile fragmentare din secolele al XVII-lea – al XVIII-lea ș.a. De asemenea, pentru analiza unor forme și funcții ale conectorilor sintactici, s-au făcut comparații cu diverse alte cărți ale *Noului Testament*, dar și ale *Vechiului Testament*.

Recursul la metodă a fost determinat de tema lucrării, pe de o parte, și de specificul corpusului de texte, pe de altă parte. Practic, conectorii gramaticali impun o multitudine de perspective în analiza formelor și comportamentului lor în enunțuri și fraze. Atât conjuncțiile propriu-zise (simple, compuse, locuțiuni), cât și substitutorii lor (pronumele și adverbele relative, diverse elemente conective de origine verbală, prepozițională sau substantivală) aparțin, firesc, *structurii morfologice* a sistemului limbii. Dar rolul lor în comunicare este *logico-sintactic*, așa încât orice analiză trebuie să ia în considerare întreaga structură mai mult sau mai puțin normată a limbii în discuție. În al doilea rând, perspectiva de tratare este în mod declarat *diacronică*, deoarece același conector dintr-un verset neotesta-

mentar este urmărit în formele, topica și funcțiile lui sintactice, pragmatice, discursive în versiuni diferite, de-a lungul celor patru secole de evoluție a traducerilor din textele sacre.

Dar imaginea generală asupra subsistemului conectorilor din limba română a fost creată în lucrare printr-o *prezentare sincronică* a acestora. A fost valorificată codificarea situației actuale a conectorilor, dar și a situației valabile, în linii mari, pentru cele trei sub-etape importante ale evoluției limbii: 1521-1688; 1688-1780; 1780-1920. În al treilea rând, orice text biblic redat într-o limbă modernă presupune cu necesitate *perspectiva traductologică*, deoarece orice text biblic „modern” reprezintă, în fapt, contactul dintre limba-bază (greaca *Noului Testament*, în cazul de față) și limba-țintă (româna, în cazul de față). În plus, o asemenea abordare îl obligă pe cercetător să procedeze la confruntarea cu versiunile intermediare (din latină, slavonă, din limbi precum medio-bulgara, ucraineana, maghiara, germana, franceza ș.a.), folosite ca texte-martor pentru traducere. De fapt, deseori, asemenea intermediari au servit chiar ca texte-sursă, mai mult sau mai puțin declarate ca atare, în destule versiuni românești de largă circulație.

Conectorii sunt selectați prin citarea versetelor-fraze din mai multe versiuni și sunt comparați cu echivalenții din textul-bază, grecesc, urmat de cei din latină, deseori și cu trimiteri la formele din slavonă etc.

Toate acestea înseamnă apelul la principiile, metodele de lucru și instrumentele mai multor domenii din ansamblul științelor cuvântului: *gramatica istorică și gramatica descriptiv-normativă*, apoi *traductologia*, cu supraordinatele sale născute din bogata hermeneutică a comparatismului-istoric, respectiv *gramatica contrastiv-tipologică*, *terminologia* (transformată din subdomeniu al studierii lexicului, în știință de sine stătătoare), *istoria culturii* etc. La rândul lor, *stilistica* și *pragmatica* sunt impuse într-o asemenea cercetare de valorile cu mare încărcătură logică, discursivă și gramaticală, pe de o parte, și ideologică, *id est* dogmatică, pe altă parte, a oricărui text biblic.

Structura lucrării este, de asemenea, îndatorată specificului unui astfel de subiect al cercetării. A fost nevoie de un lung capitol consacrat descrierii subsistemului conectorilor din limba română, așa cum apare acesta în gramaticile moderne (GAR, GALR, GBLR), dar și în gramaticile și istoriile limbii române vechi. Apoi, în câteva paragrafe inserate în capitolele următoare, sunt sintetizate informații cu privire la conectorii din elina secolelor I-III p.C., ba chiar și din latină, uneori – cum spuneam – și cu trimitere la formele slavone/slave pe care le vor fi avut sub ochi tălmăcitorii români.

Capitolul central este consacrat analizei conectorilor sintactici propriu-ziși (în sensul de „gramaticali”, indiferent de originea lor

morfologică), după criteriile codificate atât în gramaticile descriptiv-normative, din perspectivă sincronică, modernă, cât și în gramaticile istorice. Este vorba, evident, despre formele și valorile conectorilor care stabilesc relații de coordonare (copulativă, disjunctivă, adversativă, concluzivă), precum și despre cele utilizate în stabilirea relațiilor de subordonare (între o regentă și diversele tipuri de propoziții necircumstanțiale și circumstanțiale).

Un alt capitol de analiză este consacrat conectorilor transfrastici. Chiar dacă inventarul lor este, în principiu, același cu al conectorilor „strict gramaticali” (dar se știe că niciodată o structură verbală nu poate fi „strict gramaticală”), aceștia stabilesc relații între paragrafe diferite din compoziția capitolelor care formează „cărțile” biblice, schimbând perspectiva de prezentare, refăcând legătura cu episoade anterioare etc. Așadar, perspectiva de analiză de aici este mai pronunțat discursiv-compozițională și pragmatică.

Compoziția și redactarea textului propus de Anișoara Georgiana Blîndu Badea se încadrează în rigorile unei cercetări științifice de nivel avansat. Lucrarea este redactată îngrijit, după un plan compozițional clar, într-o exprimare sobră și convingătoare, corectă și plastică, în același timp. Sursele bibliografice sunt corect utilizate și onest declarate în aparatul critic al lucrării.

Concluziile lucrării generalizează, sintetic, observațiile făcute la finalul fiecărui capitol de analiză, stabilind corespondențele evidente între premisa de la care s-a pornit în această cercetare și descoperirile de structură funcțională cu privire la utilizarea conectorilor în textele respective.

S-a confirmat, în primul rând, presupoziția că analiza conectorilor poate aduce informații noi despre personalitatea unei limbi. Româna valorifică moștenirile din latină și sub acest aspect, al funcționării instrumentelor gramaticale, dar își definitivează destul de repede un corpus propriu de conectori, apt să redea relațiile complicate dintre membrii unei fraze, de pildă, cu subtilități de comunicare textuală și subtextuală. Traducerile textelor religioase arată cum, spre sfârșitul secolului al XVII-lea, când apare *Biblia lui Șerban* (1688), subsistemul conectorilor sintactici se stabilizase (făcând un salt mare de la 1648, când a apărut *Noul Testament de la Bălgrad*) și funcționa în forme care se vor păstra ca atare până în româna literară standard de astăzi.

Conectorii și-au schimbat încărcătura logico-semantică și și-au detaliat funcțiile în frază, pe măsură ce limba au evoluat, în paralel cu gândirea, după mecanisme reconstituibile în orice limbă vie, naturală. Caracterul lor abstract, de cele mai multe ori, nu numai că nu a împiedicat generalizarea multor asemenea elemente de relație sintactică la toate

nivelurile și registrele limbii, dar a și facilitat procesul diversificării semantico-funcționale.

Pe de altă parte, opțiunile traducătorilor au devenit tot mai îndrăznețe, mai personale, pe măsură ce textul-bază a fost clarificat prin traduceri paralele și printr-o exegeză tot mai profundă și o hermeneutică modernă.

În sfârșit, este de menționat că lucrarea deschide perspective noi de cercetare, atât prin trimiterile la alte cărți ale VT și NT, cât și prin posibilitatea confruntării cu situația conectorilor din texte laice vechi și noi, din diverse domenii: juridice, administrative, istorice, științifice, beletristice.

Prof. univ. dr. emerit Petre Gheorghe BÂRLEA

SIGLE ȘI ABREVIERI

A. Sigle

BA = *Biblia sau Sfânta Scriptură*. Ediția jubiliară a Sfântului Sinod, versiune diortosită după *Septuaginta*, redactată și adnotată de I.P.S. Bartolomeu Anania, tipărită cu binecuvântarea și prefața Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, București: Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2001.

Bailly = BAILLY, M. A., *Dictionnaire Grec-Français*, Paris, Hachette, 1929/2011.

BB = *Biblia de la București 1688*. Ediție îngrijită de Vasile Arvinte și Ioan Caproșu, Al. Gafton, vol. I și II, Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2001- 2002.

BBj = *Biblia de la Blaj 1795*. Ediție jubiliară, tipărită cu binecuvântarea I.P.S. Lucian Mureșan, Mitropolitul Bisericii Române Unite și sub egida științifică a Academiei Române, Institutul de Istorie Cluj-Napoca, la Tipografia Vaticană, Roma, 2000.

BBz = *Biblia sau Testamentul Vechiu și Nou*. Tipărită la îndemnul lui Barbu Știrbei, cu binecuvântarea și cheltuiala Episcopului D. D. Filoteiu al Buzăului. Ediția Sfintei Scripturi apare în cinci volume, între 1854-1856, după cum urmează: vol. I – 1854, vol. II – IV – 1855, vol. V, care cuprinde *Cărțile Noului Testament*, în anul 1856.

BC = *Biblia sau Sfânta Scriptură a Vechiului și Noului Testament*. Tradusă de Dumitru Cornilescu. Ediție de studiu Thompson, Woleran – Switzerland: La Buona Novella – Oradea: Editura Universității Emanuel, 2002.

BU = *Biblia sau Sfânta Scriptură*. Tipărită sub îndrumarea și purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfântului Sinod, București: Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă al Bisericii Ortodoxe Române, 1982.

DEB = *** *Dicționar enciclopedic al Bibliei*, coord. P. M. Bogaert et alii. Traducere românească de Dan Slușanschi, București: Humanitas (Ed. Orig.: *Petit dictionnaire encyclopedique de la Bible*, Turnhout: Editions Brepols, 1987), 1998.

DELL = ERNOUT, Alfred, MEILLET, Antoine, *Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots*, Paris: Klincksieck, 2001⁵.

DEX = *** *Dicționarul explicativ al limbii române*, București: Univers Enciclopedic, 1998².

DLR = *** *Dicționarul limbii române*. Vol. I-XIX. Ediție anastatică. Coord. G. Mihăilă și M. Sala, București: Editura Academiei Române, 2011.

DLRV = *** *Dicționar al limbii române vechi*, coord. George Mihăilă, București: Editura: Enciclopedică, 1974.

DȘL = BIDU-VRANCEANU, Angela, CĂLĂRAȘU, Cristina, IONESCU-RUXĂNDIOIU, Liliana, MANCAȘ, Mihaela, PANĂ DINDELEGAN, Gabriela, *Dicționar de Științe ale Limbii*, București: Editura Nemira, 2005².

EB = ALEXANDER, Pat (coord.), *Enciclopedia Bibliei*. Traducere în limba română de Mihaela Mitrofan, Vasile Lup, Adela Pop, Costel Gott, Eugen Zehan. Cluj: Logos (Ed. Orig.: *Encyclopedia of Bible*, Oxford: Lion Publishing, 1986), 1996.

EMR = PETRICEICU-HASDEU, Bogdan, *Etymologicum Magnum Romaniae. Dicționarul limbei istorice și poporane a românilor*. Vol. I-III. Ediție îngrijită și studiu introductiv de Grigore Brâncuși, București: Editura Minerva, 1972-1976.

GALR, I-II = GUȚU ROMALO, Valeria (coord.), *Gramatica limbii române*, Vol. I. *Cuvântul*, Vol. Al II-lea: *Enunțul*, București: Editura Academiei Române, 2005/2008.

GAR = *Gramatica limbii române*, vol. I-II, București: Editura Academiei, 1966 (1968).

GBLR = PANĂ DINDELEGAN, Gabriela (coord.), *Gramatica de bază a limbii române*, București: Editura Academiei Române, 2010.

HLR = DENSUSIANU, O., *Histoire de la language roumaine*, București, Editura „Grai și Suflet – Cultura Națională”, 1997². Cf. și *Istoria limbii române*. Ediție îngrijită de J. Byck, vol. I-II, București: Editura Științifică, 1961.

ILR = ROSETTI, Alexandru (coord.), *Istoria limbii române*, vol. I – 1965, vol. II – 1969, București: Editura Academiei Române.

SG = GRAUR, Al; Byck. J. (coord.), *Studii de gramatică*. Vol. I-III, Academia RPR, Institutul de lingvistică, 1956 (I); 1957 (II), 1961 (III).

In = *Evangelia după Ioan*

Lc = *Evangelia după Luca*

Mt = *Evangelia după Matei*

Mc = *Evangelia după Marcu*

NT = *Noul Testament*.

VT = *Vechiul Testament*.

VULGATA/Vulg. = *Vulgata – Biblia Sacra juxta Vulgata Versionem* (Vulgate Latin Bible). Edited by R. Weber, B. Fischer, J. Gribomont, H.F.D. Soarks, and W. Thiele (at Beuron and Tuebingen), Stuttgart: Unitet Bible Societies, 1975.

B. Abrevieri

Ac. = acuzativ
adj. = adjectiv, adjectival
adv. = adverb, adverbial
afirm. = afirmativ
arh. = arhaic
art. = articol, articulat
atr. = atribut
bg. = bulgară
cf. = *confer*
conj. = conjugare
coord. = coordonare, coordonat(or)
D. = dativ
dr. = dacoromân
ebr. = ebraică
engl. = engleză
f. = feminin
fr. = franceză
G. = genitiv
ger. = gerunziu
germ. = germană
gr. = greacă
imper. = imperativ
impers. = impersonal
impf. = imperfect
ind. = indicativ
inf. = infinitiv
inter. = interogativ
interj. = interjecție, interjecțional
intr. = intransitiv
invar. = invariabil
it. = italiană
înv. = învechit
lat. = latină
loc. = locuțiune

m. = masculin
me gl. = meglenoromână
m.m.pf. = mai-mult-ca-perfect
N. = nominativ
n. = neutru
n. a. = nota autorului
neart. = nearticulat
neg. = negativ, negație
p. = pagina
pp. = paginile
part. = participiu
pl. = plural
pref. = prefix
prep. = prepoziție, prepozițional
prez. = prezent
pron. = pronume, pronominal
Ps. = psalm, *Cartea Psalmilor*
rom. = română
sg. = singular
sl. = slav(on)
sqq. = *sequentesque*
subst. = substantiv, substantival
suf. = sufix
s.v. = *sub voce*
tc. = turcă
ucr. = ucraineană
vb. = verb
V. = vocativ
v./vv. = verset/versete
vs = *versus*

I. INTRODUCERE

1. Argument

Lucrarea noastră pornește de la premisa că întregul sistem al conectorilor aduce informații extrem de interesante pentru conturarea personalității unei limbi. Suntem conștienți de faptul că sintagma „conectori sintactici” este pleonastică, deoarece conectorii au rol sintactic prin natura lor. Am vrut să arătăm însă că o clasă lexicomorfologică de cuvinte se manifestă în plan sintactic, antrenând în construirea mesajului toate compartimentele sistemului limbii. Conjunțiile – simple, compuse și structurate locuțional – constituie o clasă de cuvinte care nu pot lipsi din fluxul vorbirii, începând cu un simplu enunț și continuând cu frazele sau cu dezvoltările de tipul perioadelor sintactice ample sau chiar cu unitățile discursive bazate pe conectori transfrastici. Chiar dacă nu sunt atât de indispensabile precum prepozițiile, cealaltă clasă de „unelte gramaticale”, căci la nivelul lor conexiunile se pot realiza și paratactic sau prin diverse alte clase lexico-gramaticale, formațiunile conjuncționale rămân o „parte de vorbire”, în metalimbajul clasic, pe cât de abstracte, ca să nu spunem „sărace” semantic, pe atât de frecvente în vorbire. Pe de altă parte, înlocuitorii logico-gramaticali ai structurilor conjuncționale, respectiv pronumele și adverbele relative, apoi formațiunile verbale convertite la rolul de conectori etc. dau seama, toate, de bogăția și plasticitatea unei limbi, căci asigură funcționarea „articulațiilor” care conferă flexibilitatea și subtilitățile mlădierii idiomului în discuție.

Această trăsătură uzuală determină dinamica lor formală și funcțională – extrem de puternică. În gramaticile vechi, de tip filosofico-rațional, descrierea lor se face tocmai în acești termeni, ai raportului dintre formă și fondul de semnificații, de fapt, „de funcții”:

„*La conjonction exprime la forme de la pensée, et non de l'object de la pensée.*”¹

¹ Cf. A. Arnauld et Cl. Lancelot, 1660/1966, *Grammaire générale et raisonnée...*, p. 102, în ediția care reia forma „clasicizată”, din 1810, a lui M. Petitot și M. Duclos, accesibilă electronic. Numită, cum se știe, în originalul de la Mănăstirea jansenistă Port-Royal-des-Champs, *Grammaire générale et raisonnée contenant les fondements de l'art de parler, expliqués d'une manière claire et naturelle*, această gramatică de tip logic cartezian, reprezintă echivalentul lingvistic al *Logicii de la Port-Royal* (1662), ideea de bază fiind

De la Antoine Meillet știm că descrierea conjuncțiilor ne oferă o imagine vie a specificului unei limbi și o istorie a acesteia: tocmai datorită faptului că reprezintă „auxiliarele tehnice” ale formulării enunțurilor unei limbi, existența tuturor conectorilor se bazează pe capacitatea de auto-generare internă a fiecărei limbi. Latina, de exemplu, care datora mult limbii eline, mai ales în privința lexemelor folosite pentru desemnarea unor abstracțiuni, nu preia de la aceasta din urmă decât un număr infim de unități conjuncționale, de obicei prin calc lingvistic, deși tocmai despre abstracțiuni este vorba în cazul conectorilor.² Același fond vechi dintr-o limbă naturală se dezvoltă formal, prin compunere și asociere sintagmatică, dar și semantico-funcțional, pe măsură ce evoluează întregul sistem al limbii. Acesta este motivul pentru care lingvistul clasicist sus-citat își intitulează capitolul consacrat conjuncțiilor „Le renouvellement de la conjonction”.³

Frecvența lor în vorbire provoacă fenomene comparabile cu cele din structura comunităților umane sau a mecanismelor materiale: multe suferă un proces de uzare a sensurilor, datorat suprasolicitării; acesta impune refacerea formelor prin adjoncțiune, prin asocierea cu particule de întărire, ceea ce produce și importante schimbări de sens și, în consecință, schimbări de roluri conective. Alteori, același uzaj îndelungat provoacă mutații mai subtile: părțile de propoziție sau propozițiile legate prin acești conectori își transferă, printr-un mecanism logic de profunzime, nuanțe semantice, astfel încât o subordonată temporală „provoacă” mutații de tip cauzal, condițional, consecutiv etc., iar de aici, efecte de tip relațional de rangul I, cum sunt subiectivitatea agentivă, predicativitatea, relația de atribuire etc.

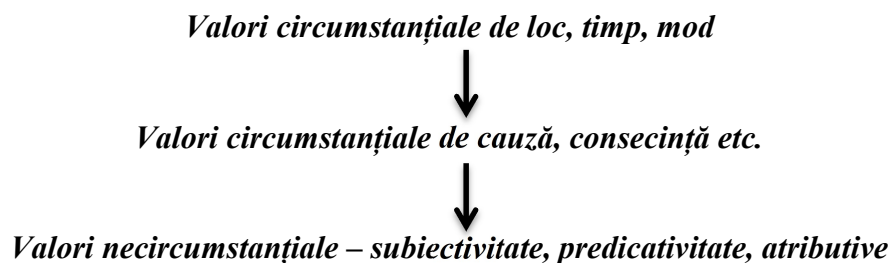

Fig. 1. Evoluția semantico-funcțională a conjuncțiilor.

aceea că gramatica nu face altceva decât să codifice la nivelul limbajului niște scheme și procese mentale pre-existente în gândirea umană. Am reținut această idee, sugerată de A. Meillet, ca fundamentală pentru înțelegerea conectorilor sintactici, pe care și noi îi vedem ca pe niște operatori logici la nivelul limbajului mai mult decât orice altă parte de vorbire.

² Antoine Meillet, 1948-1952/1982, *Linguistique historique et linguistique générale*, I, Paris: Champion, p. 157.

³ Exemplul tipic este dat din fondul latinesc. În întreaga ei istorie, latina a cumulat 214 unități conjuncționale, dacă se iau în considerare și particulele enclitice de tipul *-que*, *-ne* etc.

Apoi procesul se reia în sens invers: deoarece același lexem – redus fonetic la o simplă silabă, deseori, cu semantism aparent sărac – devine polivalent în stabilirea relațiilor logico-sintactice, se simte nevoia înnoirii lui formale (prin dublare, prin asociere cu alte părți de vorbire), dar și nevoia inventării unor unități concurente. Așa se explică faptul că sursele de formare și transgresările funcționale sunt nelimitate, acestea din urmă manifestându-se chiar în privința ierarhiilor sintactice, care ar trebui să fie de neîncălcăt, principial judecând faptele. Altfel spus, un marcator al relațiilor de coordonare poate servi și ca marcator al relațiilor de subordonare.

Este cazul lui *de*, printre altele, care a fost de-a lungul întregii sale existențe atât conector de coordonare, cât și conector de subordonare, cu o scădere a frecvenței și reducere la registrul popular și regional în româna contemporană. Pe de altă parte, acest *de* este un bun exemplu și pentru capacitatea subsistemului conjuncțiilor de a-și extrage formații din diverse alte clase gramaticale, prin conversiune, în primul rând, dar și prin compunere – procedeul cel mai productiv, în acest caz. Lingvistul francez pe care l-am citat deja de mai multe ori aici, făcea o afirmație categorică și în acest sens:

„*Originea conjuncțiilor este de o diversitate infinită... Nu există, practic, parte de vorbire care să nu poată genera conjuncții*”.⁴

Am folosit din plin comparațiile pe care le face acest ultim mare reprezentant al comparatismului istoric de tip clasic, între latină și celelalte limbi indo-europene, pe de o parte, între franceză și celelalte limbi romanice, inclusiv româna, pe de altă parte, pentru a ilustra originalitatea generativă și comportamental-pragmatică a conjuncțiilor și a celorlalți conectori – de tip adverbial, pronominal etc.

Ideea centrală pe care am vrut să o extragem din asemenea studii de profunzime, bazate pe exemple din limbi diverse, multe înrudite genetic cu a noastră, este următoarea: *sistemul conectorilor oferă o imagine foarte pregnantă a personalității limbii române*.

Așadar, o perspectivă a analizei noastre este aceea a analizei gramaticale, cu toate componentele sale implicite – logice, pragmatice, discursive etc.

Cealaltă perspectivă – după aceasta, strict gramaticală – și anume, a analizei transfractice, pare să complice lucrurile, dar intenția noastră a fost doar să confere profunzime și o bază de atestări scrise foarte sigure obiectului nostru de analiză: perspectiva metodologică. Nu vom face abuz de teoriile traductologice și nu vom detalia procedurile și opțiunile

⁴ A. Meillet, 1948/1982, p. 157.

tălmăcitorilor români în dificilul și lungul proces de redare a textelor sacre în limba română decât atunci când vom încerca să explicăm, din poziția unui cercetător care are la îndemână achizițiile studiilor mai vechi sau mai moderne, de ce apare un anumit conector într-o versiune sau alta a *Noului Testament*.

Practic, obiectivul nostru principal este urmărirea evoluției limbii române literare, între secolele al XVI-lea și al XX-lea, din punctul de vedere al unei singure clase gramaticale. Dar, potrivit abordării structurale a suportului teoretic pe care l-am extras din gramaticile limbii române, o asemenea clasă este semnificativ implicată în toată structura unei propoziții sau a unei fraze. Nu neapărat o schimbare de lexem (*dar* cu *și*, de exemplu), ci doar o schimbare de nuanță a aceluiași lexem deturneză cu totul sensul întregului mesaj transmis prin sus-numitele înlănțuiri de cuvinte. Un *cum* sau un *dacă* pot fi interpretate în chei logico-pragmatice foarte diferite, de la circumstanțiale suplimentare în discurs, la esențele predicative sau subiective (*E de văzut dacă va veni*) sau la complinirile directe, indirecte, atributive, agentive. Cu atât mai mult minusculele, în privința corpului fonetic, *că* și *să*, complet desemantizate în insignifianța lor aparentă, pot marca în jur de zece tipuri de relații subordonatoare, ceea ce înseamnă, practic, tot atâtea mesaje diferite transmise receptorului.

Așadar, urmărim în lucrarea de față evoluția unei clase gramaticale – marginale și centrale, în același timp, în sistemul limbii –, din punctul de vedere al regenerării proprii, formale și funcționale, dar și prin confruntare cu echivalențele din limbile-bază ale surselor traducerii, de cele mai multe ori – limbi vechi, limbi foarte bogate, limbi de mare cultură. Și totul este plasat în textele despre care vorbim aici sub semnul rigorilor dogmatice religioase!

Toate acestea sunt motive care pledează pentru transformarea temei propuse de noi într-o cercetare de nivel avansat, o încercare de cercetare academică în care lucrurile cunoscute din orice gramatică pot fi plasate într-o lumină nouă, revelatoare pentru întreaga alcătuire a limbii române.

2. Stadiul cercetărilor

După știința noastră, un studiu consacrat în mod special și exclusiv conectorilor sintactici în textele neotestamentare românești nu există în spațiul academic național. Am beneficiat însă din plin de istoriile și gramaticile limbii române, care își ilustrează frecvent descrierile, clasificările și analizele prin extrase din textele biblice (VT și NT, în egală măsură), de la Ov. Densusianu până la colectivele academice actuale, conduse de I. Gheție, Gh. Chivu, M. Sala și Liliana Ionescu-Ruxăndoiu.